

הכנתי סקירה ראשונית על בסיס מאמר זכויות יוצרים בהלכה – חיים נבון

- בעיית זכויות יוצרים התחיל רק עם המצאת הדפוס. ללא אפשרות הפצה המונית אין משמעות לזכויות יוצרים
- בשלבים הראשונים ההתייחסות הייתה לתוכן היצירה. המו"לים תבעו בלעדיות על תוכן הספר.
- עם המצאת דפוס צילום התווסף התביעה לאסור צילום, העתק בספרים וכן בקלטות.

כיוון ראשון

• יורד לאומנות חברו (ב"ב כא:)

• השגת גבול

1. תשובות הרמ"א סימן י

מגן על המהרם מפדובה שהשקיע בהדפסת משנה תורה לרמב"ם.

2. החתם סופר בנושאים זהים (חו"מ סימנים מ"א, ע"ט)

הבעיה בגישה זו:

A. העיקרון של יורד לאומנות חברו מתייחס לפגיעה ביכולת שלו להתפרנס, ולא משום פגיעה בזכויות היוצרים שלו. לעומת זאת אם נטען שיש קניין רוחני הרי שיש פה דין גנבה תשאלו למאי נפקא מינה? הרי שניהם פסולים מבחינה מוסרית? ההבדל הוא שאם זה דין גנבה התיקון צריך להיות בהתאם לדיני גנבה, דהיינו להחזיר מה שנגנב.

B. דיני השגת גבול מוגבלים לעיר. מטרתם למנוע מבני בני עיר אחרת לפלוש לעיר שלא שלהם. זה אינו איסור גורף אלא מחייב דיון ואיזון בכל מקרה לגופו, בין ההגנה על האומן מחד ותחרות לגיטימית ורצויה מאידך.

C. לדעת רבים השגת גבול לא חלה במלאכת שמים. ספרי קודש.

D. הסגת גבול אינה מדני קניין. ז"א שאי אפשר להוריש אותו

כיוון שני

• חיוב בגין הנאה

זה נהנה וזה לא חסר פטור. זה נהנה וזה חסר חייב (שו"ע חו"מ שס"ג ו')

- **הנודע ביהודה (חו"מ כ"ד).** מקרה של משקיע בסדר דפוס שהדפיס עותקים נוספים.

פסק דין: הנוב"י חייב אותו להשתתף בהוצאה על הכנת הסדר, ולא חייב לפצות את היזם בגין הפסד רווחים שלו. ולמה? כי החיוב אינו משום פגיעה בזכויות היוצרים אלא מדין נהנה.

- **דברי מלכיאל (רבה של לומז'ה עיר בצפון מזרח פולין, בתחילת המאה)**

אדם שהמציא מים מתוקים ומריחים וקיבל על זה רשיון מהמדינה. אדם אחר העתיק את השיטה ומכר מוצרים תוך שימוש שמדבקות על שם הממציא והרישיון שלו.

אולם הרב מלכיאל מחפש לקשור את ההנאה למוצר מוחשי של הממציא דהיינו המדבקות בשמו ולא מוכן להסתפק בעצם שימוש בשיטה לצורך הגדרה של נהנה מחברו. לשיטתו מותר לכתחילה לחקות את השיטה עצמה. הבעיה היא רק בשימוש בשם וברישיון.

- הרב זלמן נחמיה גולדברג (תחומין ו') חולק על הדברי מלכיאל
- לדעתו ניתן לחייב בגין הנאה שמוציא מחברו גם אם ההנאה אינה מגוף הממון של חברו

- חידוש נוסף, הוא אוסר להעתיק משום שאסור להעביר על דעת של בעה"ב.

הבעיה בגישה זו:

1. גם עבור הרב גולדברג עדיין לא מדובר בהתחשבות בזכויות יוצרים. מדובר רק בתשלום עבור הנאה ממון חברו. ז"א שגם לשיטתו לכל היותר ניתן לתבוע השתתפות בהוצאות ולא פיצוי על ההפסד ברווחים.

הניסיונות שהזכרנו מנסים להסדיר את נושא זכויות היוצרים ע"פ מושגים ממוניים בתחומים אחרים מבלי להתייחס לקניין רוחני כבסיס של זכויות היוצרים

סיכום ביניים:

נראה שכדי להתקרב למה שנראה לנו מתחייב מבחינה ערכית, אנחנו חייבים למצוא תשתית לביסוס בהלכה או במקום אחר של הקניין רוחני

ובכן, האם מקורות היהודים בכלל מכירים בזכויות יוצרים כביטוי על בעלות על קניין רוחני?

- הרב שמואל דוד מונק בספרו (שו"ת פאת שדך ס' קנח) סבור שאין בכלל זכויות יוצרים לפי התורה. לדעתו כל הדיבורים על זכויות יוצרים בטעות יסודם והם כלשונו נולדו "מנימוסי אומות העולם"

- הרב שלמה אישון מרחיק לכת וטוען שגם ע"פ חוקי האומות העולם "אין פגם מוסרי בעצם הפגיעה בזכות היוצרים, וכל הפגם המוסרי נעוץ בנזק הכלכלי שנגרם ליוצר"

אולם רבים חולקים עם קביעה זו. ביניהם ד"ר אליקים רובינשטיין שהגיב במישרין על דברי הרב אישון: "איני סבור כעולה מדבריו שהגישה המקובלת במשפט הכללי אינה רואה פגם מוסרי אלא נזק כלכלי בלבד בעצם הפרתם של זכויות היוצרים. לדעתי יש מקום את חוקי הקניין הרוחני גם כבעלי ערך מוסרי"

הגישה של הרב מונק גובלת במיסטיקה. (מה שיש בה, או מה שיש בה + מה שאין בה), ז"א שכל התעלמות היא מכוונת

כנגד גישה זו ניתן כמובן לטעון שנושא זכויות היוצרים לא היה רלוונטי בזמן שחז"ל גבשו את בסיס ההלכות עליה ממשיכים להישען.

מתוך המאמץ הגדול שהשקיעו האחרונים כדי למצוא בכל זאת סימוכין לזכות היוצרים בהלכה ניתן להסיק:

1. לכולם ברור שיש צורך מבחינה ערכית לבסס את איסור של פגיעה זכות היוצרים

דוגמאות:

הרב שאול נתנזון: שואל ומשיב

"דזה ודאי שספר חדש שמדפיס מחבר זכה שדבריו מתקבלים ע"פ תבל, פשיטא שיש לו זכות בזה לעולם. והרי בלא"ה אם מדפיסים או מחדשים איזה מלאכה, אינו רשאי אחר לעשות בלא רשותו. והרי נודע שר' אברם יעקב מהרובשוב שעשה החשבון

במאשין, כל ימיו קיבל שכרו מהקיר"ה בווארשא; ¹²ולא יהא תורה שלמה שלנו כשיחה
בטילה שלהם! וזה דבר שהשכל מכחישו. ומעשים בכל יום שהמדפיס חיבור יש לו
ולב"כ זכות" (שואל ומשיב, מהדו"ק, ח"א, סי' מ"ד).

ר' שמעון שקופ

אגב דיונו בחיוב אדם בנזקי בור

כמו שבדברים שנוגעים לזכות האדם מוסכם ע"פ דיני התורה ודיני העמים שכל מי "
שממציא דבר חדש בעולם הוא הבעלים עלי' לכל דבר זכות, כ"כ קראה התורה לאיש
המכין תקלה בשם בעל הבור ובעל האש, וחייבה בנזקיו את בעל המזיק" (חידושי ר'
שמעון שקופ, ריש ב"ק)

ההתייחסות שלהם היא על בסיס ערכי בלי למצוא סימוכין הלכתיים.

אף אחד אינו מציע למלא את החסר ע"י הצעות הלכות חדשות.

הצעות פתרון: מבלי לחדש הלכות

1. דינא דמלכותא דינא

אנו מאמינים בפתרון מסוים מבחינה ערכית, אבל אנחנו לא מסוגלים לתת לו
מענה הלכתי הולם, ועל כן נתלים במחוקק החילוני שיפתור את בעיותינו.
יש להעיר לגבי גישה זו שלא מצאנו שחז"ל הזניחו במכוון את דיני קניינים,
והעבירו אותם לסמכותה ולטיפולה של המלכות. חז"ל שאפו תמיד לגבש
התייחסות הלכתית לכל תחומי החיים. יש בעיה ערכית וחינוכית בניסיון לפתור
את הלקונה בהלכה ע"י הסתמכות על דינה דמלכותא.

2. מנהג האומנים

הגמ' בב"ב (ז:): היא המקור לתוקף ההלכתי של הסכמה כזו ורשאין בני העיר להתנות על המידות ועל השערים ועל שכר פועלים, ולהסיע על "קיצתן (לקנוס את העובר)" (ב"ב ח)

ע"פ הגמרא תקנה צריכה להיות נוחה לכולם, דהיינו שכולם יקבלו אותה על עצמם. א"א להסתמך על עיקרון זה אם חלק ניכר מהמעורבים בפעילות הנידונה לא יצייתו למנהג. במצב דהיום חלק גדול מהמעתיקים הם אנשים פרטיים ובוודאי שא"א להחיל עליהם את מנהג האומנים.

הסמכות בתחום זה לא מועברת למוסד אלטרנטיבי כמו כאשר מסתמכים על דינא דמלכותא. רק נותנים תוקף מחייב למנהג המסחרי הרווח.

גם כאן, אנו מוותרים על הסמכות לקבוע נהלים הלכתיים מחייבים שינבעו מתוך עולמה של ההלכה, ומסתפקים במתן תוקף לדרך שבה העולם מתנהל ממילא.

3. תקנות חכמים

חכמינו תיקנו תקנות רבות מאוד לאורך הדורות. לעתים מזומנות תיקנו חכמינו תקנות שחידשו מערכות הלכתיות שלמות, והוסיפו מושגים חדשים לגמרי לעולם ההלכה. כך, למשל, ישנה בגמרא מחלוקת האם שעבודא דאורייתא או דרבנן (ב"ב קעה:).

אין בתפישה זו שום פגיעה בסמכותה של ההלכה. בכל הדורות הכירו חכמינו בכך שהמציאות המשתנה מחייבת פיתוח דרכי התמודדות הלכתיות חדשות.

לעתים אפשר להסתפק בשאיבה ממקורות ההלכה היסודיים, אך לעתים
ההתפתחות היא מהפכנית כל כך, שכדי להתמודד כראוי עם התופעה החדשה
יש לפתח מושגים הלכתיים חדשים.

אין כאן שינוי של הלכה קיימת אלא תוספת.

בפועל מסביב להדפסה חוזרת של ספרים ללא רשות היו חרמות. אולם החרמות
היו פרטיים, ולא התלווה אליהם מערכת שלמה של נורמות כמתחייב.

כסיכום של הסקירה המהירה שהצגתי לכם, ברצוני לצטט את דברי הרב אהרן
ליכטנשטיין ז"ל, בסיום ספר שיעוריו על קונטרס דינא דגרמי של הרמב"ן. הרא"ל
עמד שם על הצורך בתוספת תקנות בנושא נזקים עקיפים בתקופתנו: "הבקשה
שטוחה, הסמכות קיימת, והעיניים נשואות. במידה ויעלה ביד גדולי הפוסקים
לתקן בנידון, הם יצליחו לגדור פירצה חברתית של ממש, ואף ישכילו, בד בבד,
להרים קרנה של תורה" (שיעורי הרב אהרן ליכטנשטיין, דינא דגרמי, אלון שבות
תש"ס, עמ' 200).